

Mønsterbesvarelse – JUS RETTSHISTORIE OG KOMPERATIV RETT

Eksamen våren 2019

Kandidat: Sondre Kyte

Ikke kommentert

Antall ord: 3997 (litteraturlisten og fotnoter ikke medregnet)

Oppgave 1

Et spørsmål for nåtiden, et spørsmål om fremtiden: Juryordningens renessanse eller endelige begravelse?

1. Avhandlingens rammer

Historiske tidsepoker har en begynnelse og en slutt. En slutt i historisk sammenheng betyr imidlertid ikke alltid et endelig og siste farvel, men kan også bety «på gjensyn». Dette er renessansen et prominent eksempel på. I år kom den norske juryepoken til en slutt med Jensen-saken som siste kapittel. Hvorvidt dette representerer et endelig farvel eller et «på gjensyn», er uvisst.

Dannelse av rettskultur er en uunngåelig konsekvens av menneskelig interaksjon innenfor et geografisk avgrenset område. Ettersom rettskultur oppstår som et resultat av kommunikasjon mennesker imellom, er graden av samhandling innad i samfunnet og på tvers av samfunnsgrenser avgjørende for hvordan rettskulturen utfolder seg. Omfanget av tankeutveksling legger således premisene for en rettskulturs utvikling. I denne oppgaven vil Jørn Øyrehagen Sundes definisjon av rettskultur legges til grunn, «ideas and expectations to law made operational by institutional(like) practise».¹ Det er altså tale om individenes forespeiling av retten.

I det følgende vil det gis en skissering av bakgrunnen for etableringen til juryordningen i Norge, samt deler av ordningens historie for øvrig. Videre vil det foretas en analyse av juryordningens plass og funksjon i den norske rettskulturen hvor det blant annet vil påpekes hvilke rettskulturelle moment som har vært styrende for at vi i dag har forlatt en inngrodd og gammel rettstradisjon i Norge. Som analytisk verktøy vil Sundes sin rettskulturelle modell benyttes.²

2. Den rettskulturelle modellen

Den rettskulturelle modellen kan anses som en konkretisering av Sundes egen definisjon på hva en rettskultur er gjennom å spalte rettskulturen i to hovedkomponenter, for så å foreta en ytterligere oppdeling av disse hovedbestanddelene i seks faktorer eller elementer. Modellen skjøter sammen de institusjonelle (institutional(like)) og intellektuelle (ideas and expectations) komponentene i en rettskultur. Den institusjonelle bestanddelen spaltes opp i normproduksjon og konfliktløsning, mens det intellektuelle oppdeles i rettferdighetsideal, juridisk metode, profesjonalisering og internasjonalisering. Hva angår innholdet i disse seks rettskulturelle elementene, vil det redegjøres for fortløpende i oppgaven der det blir aktuelt og nødvendig.

3. Juryordningen – et lukket kapittel

3.1 Etablering av juryordningen og dens etterfølgende historie – en betent og strabasjøs affære

¹ Sunde(2017) s. 15

² Sunde (2017) s. 20

En juryordning kan defineres som et rettslig beslutningsorgan som kun består av lekfolk og som avgjør skyldspørsmålet i straffesaker.³ Juryordningen befinner seg således primært i den institusjonelle biten i den rettskulturelle modellen, nemlig konfliktløsning. Fremstillingen i oppgave 2 vil imidlertid vise at denne definisjonen ikke er universelt dekkende.

Ordningen har utenlandske røtter. Dens inntog i norsk rettskultur skyldes internasjonalisering, hvilket kan defineres som impulser fra andre rettskulturer hvis får betydning og innvirkning for en eller flere av de fem andre rettskulturelle elementene. Således er internasjonalisering en kile til rettskulturell endring. Den tidligere norske juryordningen hentet sin inspirasjon fra den engelske rettskulturen.⁴

I norsk rettshistorie har juryordningens plass og funksjon utspilt seg innenfor strafferettspleien.⁵ Øvrige disipliner har således tilhørt juristenes domene. Juryens viktigste og mest sentrale funksjon, historisk sett, har derfor vært å ta stilling til skyldspørsmålet i straffesaker.

Framveksten av en juryordning skjedde ikke uten langvarige og strabasiøse kamper som dro seg til utover det 19. århundre.⁶ Etableringen av ordningen var et utslag av prinsippet om at man skal dømmes av sine likemenn – likemannsprinsippet – og fikk sin endelige realisering i norsk rett i 1887.⁷

Juryordningen kan anses som en motvekt til en ellers langvarig og stadig økende profesjonalisering av retten. Profesjonalisering som rettskulturelt element har en kvalitativ og en kvantitativ side. Den kvalitative sikter til hvilke krav som stilles for å kunne beskjefte seg med juridiske problemstillinger på vegne av folket, mens den kvantitative siden omhandler i hvilken utstrekning rettsanvendere tilbringer tid og energi på rettslige tvister.⁸

Startgropen for den stadig økende profesjonaliseringen kan spores tilbake til 1274, ved innføringen av kong Magnus Lagabøtes landslov. Landsloven plasserte domstolene for første gang i et hierarki, hvilket institusjonaliserte konfliktløsning som rettskulturelt element og med det skapte større fasthet i hvem som behandlet tvister. I perioden frem mot 1887 ble denne profesjonaliseringen særlig styrket gjennom eksamensforordningen av 1736 og kong Kristian Vs norske lov av 1687 som gjorde sorenskriver til enedommer i de fleste sakene i første instans.⁹

Innføringen av juryordningen må altså forstås i lys av de konsekvensene profesjonalisering normalt tilveiebringer. En økt profesjonalisering medfører at det kreves en forhøyet kunnskap og faglig innsikt for å forstå og kunne ta stilling til komplekse juridiske problemstillinger. Følgelig tenderer jussen mot å bli et lukket fort uten adgang for allmennheten. Ettersom jussen er et instrument som har til hensikt å være et smøremiddel i samfunnet, har samfunnsmedlemmene et behov for innsikt i og kontroll av domstolenes virke. Botemiddelet på ulempene profesjonaliseringen av jussen medførte var innføringen av juryordningen i 1887, og med det fikk allmenheten adgangskort til juristenes fort.

Innføring av en juryordning resulterte imidlertid ikke i en stilnet storm i det politiske landskapet med hensyn til lekmannens rolle som konfliktløser. De stadige endringene i etterkant av vedtaket om juryordningen viser at det blåste frisk bris inne i Stortinget. Eksempelvis ble det i 1930-årene innført adgang for fagdommeren til å tilsidesette en jurykjennelse på visse kriterier.¹⁰ Etter denne

³ Se NOU 2011: 13 s.47

⁴ NOU 2011: 13 s. 32

⁵ Ibid. s. 33

⁶ Ibid. s. 47

⁷ Sunde (2012) s. 228

⁸ Se Sunde (2017) s. 21

⁹ Se Sunde (2012) henholdsvis s. 222 og s. 220

¹⁰ NOU 2011: 13 s. 36

innføringen stilnet debatten noe, før vindstyrken økte til stiv kuling fra 1980-årene og frem til vedtak om avskaffelse. Fra 1980-tallet ser vi at vinden begynte å trekke seilene i en annen retning, noe som manifesterte seg i en stadig økende opposisjon mot juryordningen. Til tross for flere komiteers og utvalgs anmodning om å avskaffe juryordningen til fordel for alternative løsninger, var lovgiver motvillig og tilbakeholden med å gi slipp på en inngrodd og fast del av rettskulturen.¹¹

Jensen-saken fra 2019 representerer juryordningens endestasjon, i alle fall for denne gang. Etter stortingsvedtak fra 2017 ble juryordningen vedtatt avskaffet etter å ha tjenestegjort i over 100 år som trofast matros på den norske rettskulturens skute.

3.2 Hvorfor opphørte juryordningen? – avskjedigelse av en gammel matros

For tankens skyld er det hensiktsmessig å erindre at rettferdighetsidealet legger føringer for innholdet i de andre rettskulturelle elementene. Dette fordi disse elementene forsøksvis vil fremme og sikre rettferdighetsidealet. Rettferdighetsidealet kan forstås som den grunnleggende rettferdighetsideen rettskulturen er tuftet på, hvilket omfattes av «ideas and expectations» i Sundes definisjon. I Norge er rettferdighetsidealet i dag forutberegnelighet, men med et sterkt innslag av rimelighet.

Det betimelige spørsmålet blir i lys av det foregående hvorfor vi i 2017 valgte å forlate juryordningen. Den var jo en reaksjon på økende profesjonalisering i sin tid, et element som ikke kan sies å ha vært i tilbakegang siden innføringen. Hvorfor finner vi dermed ikke lenger et behov for jury som motvekt til profesjonaliseringen?

Et av de sentrale ankepunktene mot juryordningen er begrunnelsesfritaket, som innebar at juryen ikke trengte å begrunne konklusjonen sin. I en strafferettslig sammenheng, hvor rettssikkerhetshensynet er i førersetet, er det klare betenkeligheter med en slik ordning. Forvaltningens begrunnelsesplikt er egnet til å illustrere problemet. Høyesterett har gjennom blant annet Isene- og Gausi-dommen utmeislet et prinsipp om forholdsmessighet mellom forvaltningens inngrep og dets begrunnelse¹², noe som må anses som et utslag av rettssikkerhetshensynet. En juryordning uten krav om begrunnelse i straffesaker fremmer ikke rettssikkerhetshensynet, og står dermed ikke i logisk sammenheng med det vi kjenner igjen fra forvaltningsretten. I lys av tysk rett sin systemorienterte tilnærming, er det nærliggende å anta at en tysk jurist ville rynket på nesen av dette som noe vågalt kan betegnes som en logisk brist.

Juryordningen må anses som et forsøk på å ivareta og fremme likemannsprinsippet. Det kan tenkes at dette prinsippet står noe svakere i dag enn på 1880-tallet. Blant annet kan dette skyldes rettsutviklingen som stadig går i en profesjonaliserende retning, hvilket nører opp under en teknokratisk tankegang som innebærer større tillit til faglærte enn ulærte. Sett i sammenheng med begrunnelsesfritaket er det nærliggende å utlede at det dermed råder en oppfatning om at juryordningen ikke er tilstrekkelig egnet til å sikre forutberegnelighet og med det rettferdighetsidealet.

Som følge av utviklingen er situasjonen dermed snudd på hodet. Mens innføringen av juryordningen var en reaksjon på en stadig økende profesjonalisering, ser vi i dag at profesjonaliseringen kan anses som en sentral bidragsyter for avskaffelsen. Intuitivt fremstår dette paradoksalt. Imidlertid er ikke dette tilfellet. Man må ha i minnet at juryordningen hadde som primærformål å stoppe en profesjonalisering som hadde som bivirkning å stenge samfunnet for øvrig utefra rettsvesenets

¹¹ Se Ibid. s. 36 og 37

¹² Henholdsvis Rt. 1981 s.745 og Rt. 2000 s. 1056

juridiske festning. Med juryordningen i 1887 fikk lekfolk endelig en fot innenfor domstolene og med det større anledning til å kontrollere den dømmende makts virksomhet. Det var altså en bivirkning som skulle avhjelpes. Ved avskaffelsen i 2017 ble ikke lekfolket sin rolle eliminert, men heller justert. Vi ser altså at profesjonaliseringen de siste årene ikke har gjort det nødvendig å tvinge alle lekmenn til «å gå planken», men bare justere arbeidsoppgavene og stillingsinstruksene etter de endringene som har skjedd på den norske juridiske skuten de siste hundre årene.

I denne sammenheng er det viktig å erindre at profesjonaliseringens stadige fremmarsj skyldes særlig økningen i normproduksjonen og en dynamisk juridisk metode. Fra inngåelsen av EØS-samarbeidet har internasjonaliseringen hatt betydelig innvirkning på normproduksjonen og metoden. De mangfoldige endringene i normproduksjonen og metoden gjør jussen stadig vanskeligere å håndtere, og den naturlige reaksjonen på dette er dermed økt profesjonalisering som et botemiddel på utfordringene internasjonaliseringen har medført. Dette synliggjør den indre sammenhengen mellom de rettskulturelle elementene.

Stortingets vedtak om avskaffelse av juryordningen må betegnes som et skisma i norsk rettskultur, da den representerer en vesentlig endring i norsk konfliktløsning innenfor strafferettspleien. En gammel matros er avskjediget og har for øyeblikket ingen plass på den norske rettskulturens gyngende skip.

4. Avsluttende refleksjoner – en turbulent reise med usikker fremtid

Som foregående skissering og diskurs illustrerer, har juryordningen hatt en turbulent reise gjennom den norske rettshistorien. Stortingsvedtaket fra 2017 setter åpenbart et punktum for juryordningen for denne gang. Imidlertid innebærer ikke dette nødvendigvis et første steg på veien mot å vaske lekmannsinnslaget bort fra domstolene. Ei heller at juryordningen aldri vil sette sine føtter innenfor en norsk rettsal igjen, potensielt med reviderte spilleregler.

For å avhjelpe et av de sentrale ankepunktene mot juryordningen, nemlig begrunnelsesfritaket, kan det tenkes en juryordning i fremtiden med begrunnelsesplikt. Imidlertid vil dette langt på vei bare være en meddomsrett i en annen drakt slik den norske meddommerordningen er i dag. På den annen side vil lekmannen i en juryordning trolig i større grad opptre selvstendig sammenlignet med meddommerordningen. Ettersom juryordningen er myntet på prinsippet om å dømmes av likemenn, vil en eventuell økt vektlegging av dette prinsippet en gang i fremtiden kunne åpne for en gjenfødelse og et gjensyn med juryordningen, antakelig i en alternativ og modernisert utgave.

Imidlertid er det nærliggende å forvente at i et samfunn hvor jussen stadig blir mer kompleks, sammensatt og uhåndterbar, forvitrer tilliten til lekmanns forsøk på juridiske vurderinger. Så som vi kan se i tysk rett, virker den teknokratiske tankegangen å ha fått fotfeste og satt sjøbein på den norske rettskulturens skute.

Hvorvidt juryordningen vil få sin renessanse eller om dette markerer begravelsen og slutten, kan ikke besvares bombastisk eller bastant. Den staid økende profesjonaliseringen kan potensielt medføre at jussen kryper inn i den penetrasjonssikrede festningen på ny, forbeholdt jurister og deres omgangskretser. Vi må i alle fall huske hva vi lærte på 1800-tallet; dannelse av en lukket juridisk festning går ikke upåaktet hen. En epoke og æra i norsk rettskultur er nå kommet til sin ende – farvel.

Oppgave 2

Pluraliteten i lekmannsinstituttet – ett og samme formål, alternative virkemidler

1. Innledning – lekmannsinstituttet i Europa og «over dammen»

Juryordningen måtte til slutt bukke under for den stadig voksende motstanden og opposisjonen som vokste frem mot denne ordningen i Norge. Selv om ordningen ikke overlevde, innebærer ikke dette en fullstendig utvisking av lekmannens deltakelse i norsk rett. Lekfolk er fortsatt viktige aktører i rettssystemet selv om spillereglene for dem er endret. Med lekfolk menes i denne sammenheng personer som ikke er utdannet juridisk fagdommer, men som likevel opptrer som konfliktløser i rettslige tvister.

Benyttelse av lekfolk er ikke særegent for Norge. I det følgende vil det først foretas en analyse av ulike former for lekmannsdeltakelse i Norge, Tyskland og England. Dernest vil disse rettskulturene sammenlignes med lekmannsinnslaget i USA. Analysens primærfokus vil ligge på et makronivå, det vil si de generelle rettskulturelle trekkene. Av den grunn synes det hensiktsmessig å benytte den rettskulturelle modellen som analyseverktøy, da denne konkretiserer hva som kjennetegner en rettskultur på et overordnet nivå. Hva gjelder innholdet i modellen, vises det til kapittel 2 i oppgave 1.

Som diskursen i det følgende vil vise, kan graden av common law- og civil law-innslaget som rettslig tradisjon i rettskulturen være av betydning for hvordan lekmannens rolle utspiller seg innenfor konfliktløsning. Med hensyn til disse rettstradisjonene vil de redegjøres for når dette blir aktuelt.

2. Lekmannens rolle

2.1 Lekmannsinnslaget i norsk rett. Likemannsprinsippet – en soldat i retrett?

Prinsippet om å dømmes av sine likemenn rekker ikke lengre enn strafferettspleien i Norge, hvilket innebærer at det er innenfor denne rettslige disiplinen lekmann gis en prominent rolle. I forskjellige rettskulturer aktualiseres lekmannens rolle i forbindelse med konfliktløsning. Lekmann utgjør således primært en faktor innenfor den institusjonelle delen av rettskulturen, jf. den rettskulturelle modellen. Likevel må en ha i minnet at det institusjonelle som regel speiler de intellektuelle elementene og verdiene i rettskulturen.

Frem til eksamensforordningen av 1736¹³, der det ble innført et krav om embetseksamen for å drive advokatvirksomhet, var lekmannsdeltakelsen rådende ved konfliktløsning på tvers av juridiske disipliner. En naturlig konsekvens av forordningen var svekking av lekmannens posisjon som konfliktløser. Særlig før landsloven av 1274 var lekmannsinnslaget enerådende, ettersom dómen, gildet, tinget og ætten var organer for konfliktløsning – ingen av dem med kvalitative krav hva angår juridisk kunnskap.

Lekmannens betydning og rolle i norsk rett står for tiden i en særstilling, da Norge må sies å fortsatt befinne seg i en overgangsperiode. Dette er en naturlig konsekvens av Stortingets vedtak om å avvike juryordningen fra og med 1. januar 2018 og erstatte den med en meddomsrett.¹⁴ Behandlingen her avgrenses mot å gi en inngående redegjørelse for meddomsrettens ulike komposisjoner og beslutningsstatutter. Det viktigste å kjenne til er at juryen som selvstendig beslutningsorgan er avvirket til fordel for en meddomsrett bestående av både fagdommere og lekdommere.

Den slående konsekvens av dette er en betydelig reduksjon i lekmannens rolle ved avgjørelsen av skyldspørsmålet. Fra å være en gruppe lekmann som sammen på selvstendig grunnlag skal ta stilling til skyld, vil den nye ordningen potensielt nøre opp under fagdommers mulighet til å influere på

¹³ Sunde (2012) s. 222

¹⁴ Elden m.fl. (2017)

lekdommers vurderinger. Dette kan skape et dommerklima der fagdommer farger vurderingene til lekdommerne, noe som innebærer at leksmannsdeltagelsen i realiteten vannes ut. Dette resonnementet er egnet til å skape en oppfatning om at Stortinget har spent bein på likemannsprinsippet gjennom avskaffelse av juryordningen, og med det sender en mangeårig soldat for dette prinsippet i retrett.

Imidlertid har norsk rettskultur tradisjon for å ha stor tillit til domstolene og de som skjøtter sine embetsoppgaver. Av den grunn må det foreligge en forventning og presumsjon om selvstendighet både hva gjelder fagdommer og lekdommere – i egenskap av å være meddommere – sine vurderinger av skyldspørsmålet.

Foregående diskurs viser en endring innenfor konfliktløsningselementet i norsk rett. Endringen i lekmannens rolle kan ikke sies å være en revolusjon, men den er heller ikke ubetydelig. Utøvingen av lekmannsprinsippet innenfor konfliktløsning kan anføres å ha blitt noe profesjonalisert. Et nært samarbeid mellom lek- og fagdommer innad i meddomsretten er uunngåelig, noe som jevnt over vil gi lekmannen anledning til å få en mer inngående juridisk innsikt i forhold til hva tilfellet var med den opphevede juryordningen.

2.2 Lekmannens rolle i engelsk rett

I England er lekmannens rolle begrenset til å utspille seg innenfor den strafferettslige disiplinen, hvilket vi kjenner igjen fra norsk rettskultur både i dag og tidligere.¹⁵ Sakens alvorlighetsgrad styrer hvordan lekmannsdeltagelsen utspiller seg, blant annet hvorvidt en jury settes. Det må her tas forbehold for de sakene hvor tiltalte selv gis anledning til å avgjøre om en jury skal ta stilling til skyldspørsmålet. Selv om England beskjeftiger seg med et forgrenet domstolshierarki bestående av mange domstoler, herunder to straffedomstoler, er det kun én domstol som benytter jury, The Crown Court.¹⁶ En sentral forskjell mellom engelsk og norsk rettskultur per dags dato er derfor eksistensen av en juryordning.

En annen vesentlig forskjell er at det i England ikke opereres med lekmenner som meddommere i samspill med fagdommere som et samlet dommerpanel.¹⁷ Denne distinksjonen har imidlertid behov for å nyanseres, for i likhet med i Norge opptrer nemlig lekmenner i et dommerpanel i egenskap av å være lekdommer i England, men her uten fagdommere i dommerpanelet. I den engelske straffedomstolen Magistrate Court behandles 98 % av sakene av et dommerpanel uten fagdommere, et rent lekdommerpanel.¹⁸ Lekdommerne gis dermed her anledning til å dømme uten influering fra fagdommere, noe som må sies å gi uttrykk for likemannsprinsippet i sin reneste form.

Et interessant trekk ved engelsk rett er at det ikke eksisterer en tilsidesettelsesmulighet av juryens avgjørelser, i motsetning til hva som var tilfelle i den norske juryordningen. Således er kompetansefordelingen mellom dommer og jury annerledes enn hva vi var vant med i Norge. Likevel oppveies til en viss grad fraværet av tilsidesettelseskompetanse gjennom fagdommers mulighet til, under visse omstendigheter, å oppfordre juryen til frifinnelse.

At England har tildelt fagdommeren mindre makt i jursaker sammenlignet med norsk rett frem til 2017, kan fremstå noe oppsiktsvekkende. Særlig i betraktning av stare decisis-prinsippet som må anses som et resultat av stor tillit til den dømmende instans. Prinsippet innebærer grovt og unøyaktig tegnet at domstoler er fullt ut bundet av tidligere praksis. Et slikt bindende domstolprinsipp har vi

¹⁵ NOU 2011: 13 s.49

¹⁶ Ibid. s. 49

¹⁷ NOU 2011: 13 s. 50

¹⁸ NOU 2002: 11 s. 15

ikke i norsk rett, selv om prejudikatlæren innehar likhetstrekk. Av hensyn til domstolstilliten prinsippet er bygget på, kunne det vært naturlig å forvente en sterkere fagdommermyndighet i jursaker i England sammenlignet med hva som var tilfellet i norsk rett tidligere.

Det understreker likemansprinsippet i England at i Magistrate Court som behandler strafferettslige saker, behandles 98% av sakene uten fagdommer.¹⁹

2.3 Den tyske lekmann

Et sentralt trekk for tysk konfliktløsning er at den foregår uten jury i både straffesaker og sivile saker, som i Norge i dag. At tysk rett ikke har juryordning er forståelig tatt i betraktning de intellektuelle elementene, og da særlig rettferdighetsidealet. Som påpekt tidligere, er de institusjonelle elementene ofte en konsekvens av de intellektuelle. Rettferdighetsidealet i tysk rett kan beskrives som resultatforutberegnelighet, noe som betyr at det etter systemet kun eksisterer ett riktig svar. Det vil ikke være en enkel oppgave for lekmenn å finne det ene riktige svaret i et mylder av regler og omfattende systemer. Av den grunn synes det naturlig at jurister skjøtter denne oppgaven.

Imidlertid er ikke lekmannen helt uvedkommen i tysk rettskultur. Lekmannens rolle får blant annet aktualitet i kvalifisert alvorlige saker, eventuelt i ankesaker i det som i Tyskland vil tilsvare den norske lagmannsretten – i begge tilfeller som meddommer.²⁰ Meddommerrollen i disse sakene er gjenkjennbar fra dagens ordning i norsk rett, men har også likhetstrekk med leddommerpanelet i Englands Magistrate Court.

I sivile saker opptrer sakkyndige tidvis som leddommere, eksempelvis innenfor arbeidsretten.²¹ Dette minner om norsk retts omfattende bruk av sakkyndige uttalelser for å skape et heldekkende bilde av saken før domsslutning. Tatt i betraktning Tyskland sitt resultatorienterte rettferdighetsideal og landets utpregede vektlegging av profesjonalisering og spesialisering, fremstår det naturlig å stille krav til lekmenns faglige kompetanse.

Sammenfallende for alle de tre rettskulturene er at lekmannsinnslaget er begrenset til å finne sted i underinstansene. Vi ser altså at i landenes respektive høyesteretter er lekmannen uvedkommen som konfliktløser. Hvorfor det er slik vil det ikke foretas en inngående analyse av. Likevel kan det med fordel påpekes at det for Norges vedkommende skyldes at Høyesterett kun tar stilling til rent juridiske spørsmål og ikke skyldspørsmålet i straffesaker, noe som innebærer at behovet for lekfolk ikke er tilstedeværende.

3. USA sammenlignet med de foregående – Common law-tradisjonen som juryordningens fellesnevner

Bruken av lekmenn i rettssystemet i USA skiller seg ut fra de foregående omtalte rettskulturene ved at lekmannens rolle her er mer fremtredende sammenlignet med tysk, engelsk og norsk rett. Retten til jury er knesatt i konstitusjonen som en grunnlovsvernet rettighet, og retten gjelder både i sivile og strafferettslige saker.²² Definisjonen fra kapittel 3.1 i oppgave 1 dekker dermed ikke hele arbeidsområdet til den amerikanske juryordningen.

I USA kommer lekmannens rolle i konfliktløsning spesielt fram gjennom den utbredte og omfattende juryordningen som amerikanerne har implementert i rettssystemet sitt

¹⁹ Ibid. s. 12

²⁰ NOU 2011: 13 s. 63

²¹ NOU 2002: 11 s. 41

²² NOU 2011: 13 s.57

At USAs juryordning ikke er begrenset til å kun gjelde straffesaker, tilveiebringer prinsipielt et betydelig ressursbehov i det amerikanske rettssystemet. For å avhjelpe ressursbehovet foregår imidlertid brorparten av straffesaker uten jury, da tiltalte og påtalemyndigheten i hovedregelen foretar det som kan kalles tilståelsesforhandlinger hvor de blir enige om straff seg imellom.²³

Det grunnleggende fellestrekket for USA og England er at i begge rettskulturer har juryordningen fortsatt en plass i tilknytning til konfliktløsning. I begge rettskulturene har tiltalte en viss anledning til å avgjøre selv om rettssaken skal behandles for en jury eller ikke.²⁴ Fellesnevneren for disse kulturene er common law-tradisjonens sentrale plass.

Common law som rettslig fenomen innebærer kort sagt at domstolene har jurisdiksjon og kompetanse til å produsere rettsregler med bindende virkning.²⁵ Denne tradisjonen finner vi ikke i norsk eller tysk rett, som begge i større grad graviterer mot civil law-tradisjonen. Civil law sikter til et system hvor rettslige normer søkes kodifisert gjennom lovgivning i størst mulig grad. Riktignok står civil lawtradisjonen sterkere i Tyskland enn i Norge, noe som kan bidra til å forklare hvorfor Norge opphevet juryordningen omtrent 95 år senere enn Tyskland.

Common law går som sagt ut på at domstolene gis en sentral rolle i normproduksjonen. Historisk springer denne tradisjonen ut fra sentraliseringen av domstolene i England fra 1100-tallet og fremover hvor den engelske kongen tok hensyn til de lokale sedvanene.²⁶ I mangel av juridisk utdanning innebar dette at normproduksjonen og håndhevelsen ble gjort av lekmenn. Følgelig er lekemannens fremtredende rolle en inngrodd juridisk tradisjon i common law-systemene slik vi ser i England og USA. Tiltroen til lekmenn som juridiske aktører kan for øvrig forklare hvorfor det ikke er en absolutt nødvendighet å ha universitetsgrad i juss for å bli advokat i England.²⁷

Hva gjelder civil law-tradisjonen søker denne i større grad en systematisert rett, noe som blant annet innebærer at hensynet til et koherent rettssystem er av stor betydning. Dette er egnet til å medføre større grad av profesjonalisering, da det trengs inngående kunnskap for å skaffe oversikt over systemet og dets regler hvilket er en forutsetning for å sikre koherens. Av den grunn vanskeliggjør dette en opprettholdelse av en juryordning hvis jury er selvstendig fra fagdommer. I norsk rett kan det synes som at koherenshensynet er en verdi i stadig fremmarsj i norsk metodelære²⁸, noe som derfor kan tenkes å være en bidragsfaktor for avskaffelsen av juryordningen i 2017.

Videre har maktforholdet mellom jury og fagdommer i USA og England klare likhetstrekk. I USA kan en jury tilsidesette en lov på moralsk grunnlag og med det frifinne tiltalte.²⁹ Dette har paralleller og likheter med den engelske jury hvis avgjørelse ikke kan overprøves av fagdommeren. I begge henseender ligger brorparten av makten hos juryen.

Som det fremgår av foregående diskurs, synes grensedragningen mellom common law og civil law å være av betydning for lekemannens rolle i rettskulturen.

4. Avsluttende refleksjoner

²³ NOU 2002: 11 s. 40

²⁴ Ibid. s. 40

²⁵ Franklin (2017) s.47 flg.

²⁶ Ibid. s. 29 flg.

²⁷ Ibid s. 71

²⁸ Se Tande (2011) s.13 flg.

²⁹ Se Wilson Jr, eksamensvedlegget på s. 2

Oppsummeringsvis kan lekmannsinstituttet i en internasjonal kontekst betegnes som utpreget plural. Prinsippet om å dømmes av sine likemenn er utbredt, men måten prinsippet skjøttes på – og hvilke verktøy som benyttes – varierer mellom rettskulturene.

En naturlig bakgrunn for de forskjellige måtene å skjøtte prinsippet på er selvsagt hvilken tyngde prinsippet har i den enkelte rettskultur. Eksempelvis er det dekning for å hevde at prinsippet står sterkere i common law-tradisjonen sammenlignet med civil law.

Et interessant og betimelig spørsmål er om juryordningen vil bestå både i USA og England ut inneværende århundre, eller om samfunnsmessig og juridisk utvikling også vil ta knekken på juryinstituttene i disse landene. Så lenge retten til jury forblir knesatt i den amerikanske konstitusjonen, er det ikke nærliggende å forvente at juryinstituttet vil bli rokket på i overskuelig fremtid. Hva gjelder engelsk rettskultur, spiller juryen en betydelig mer tilbaketrukket rolle enn i den amerikanske. Det kan derfor synes som at juryordningen i England for øyeblikket hviler på tradisjonens skuldre.

Litteraturliste

Sunde (2012)	Sunde, Jørn Øyrehagen, <i>Speculum legale – rettspegele</i> , 4. opplag, 2012
Sunde (2017)	Kock, Søren, Knut Einar Skodvin, Jørn Øyrehagen Sunde, <i>Comparing Legal Cultures</i> , 2017
Franklin (2017)	Kock, Søren, Knut Einar Skodvin, Jørn Øyrehagen Sunde, <i>Comparing Legal Cultures</i> , 2017
NOU 2002: 11	NOU 2002: 11 «Dømmes av likemenn». <i>Lekdommere i norske domstoler</i>
NOU 2011: 13	NOU 2011: 13 <i>Juryutvalget – Når sant skal skrives</i>
Elden m.fl (2017)	Elden, John Christian, Erik Keiserud, Tore Schei, «Meddomsrett», <i>Store norske leksikon</i> , 11.06.2019
Tande (2013)	Tande, Knut Martin, <i>Individuelle valg og vurderinger i rettsanvendelsesprosessen</i> , Jussens venner 2011